

REFLEXIONS I PROPOSTES DE LA INTERVENCIÓ PSICOPEDAGÒGICA EN UN MARC DE SERVEIS EDUCATIUS DE ZONA A CATALUNYA

Jesús Viñas i Cirera.

Inspector d'Educació. Psicopedagog.
Coordinació de Serveis Educatius[1]

RESUMEN

Se plantea la necesidad de un cambio en la organización de la intervención psicopedagógica como soporte externo integrado en un modelo general. La propuesta de cambios en los servicios externos suponen un marco común psicopedagógico sobre la necesidad de una actuación diversificada entre el asesoramiento de experto, el coaching, el aprendizaje entre iguales y el trabajo en Clúster; Equipos multi profesionales de zona integrados manteniendo el perfil psicopedagógico; El trabajo en red i la Carta de servicios y la mejora constante

ABSTRACT

There is need of a change in the Organization of educational psychology intervention as external support integrated into a general model. The proposal of changes in the external services must assume a psycho common framework is proposed to define the model currently non-existent in Catalonia. Later proposes four basic lines of external support education in zone: on the need for diversified action between expert advice, coaching, peer learning and work on cluster; team multiprofessional integrated area while maintaining the psycho profile; the networking i Charter services and continuous improvement.

UNA NOVA ORGANITZACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU A CATALUNYA

En un article publicat recentment[2] exposava breument de quina manera havia augmentat la complexitat dels fenòmens socials, fins a quin punt els processos de canvi s'acceleraven, la incidència d'una crisi econòmica que té caràcter global, l'impacte imprevisible de les noves tecnologies i una detectable crisi de confiança en el lideratge que haurien de tenir les institucions socials i polítiques.

El sistema educatiu és especialment sensible a tots aquests fenòmens. No podem oblidar que a Catalunya només l'educació formal ateny a més d'un milió i mig de estudiants i professorat directament i que la meitat dels ciutadans hi estan relacionats a través de les estructures familiars. Per tant les escoles, els instituts i les universitats sofreixen directament i de forma punyent les tensions dels fenòmens esmentats. Si fa una dècada es parlava del "desconcert de l'educació"[3] ara podem parlar del "desconcert social" davant la societat líquida i canviant[4].

En aquest context laberíntic s'aprovà la Llei d'Educació de Catalunya (LEC) que defineix les bases d'un canvi essencial en la organització del sistema educatiu sense entrar en aspectes curriculars i pedagògics.

Per tant pel que fa als dos elements que pretenem relacionar en el present article, la LEC no aporta res al model d'intervenció psicopedagògica, però pot tenir una incidència important pel que fa a l'organització dels suports.

A part de les referències als serveis educatius en l'article 86, hi ha dos aspectes bàsics que condicionaran la organització dels suports: El desenvolupament d'uns òrgans de coordinació territorial, les zones educatives, i l'autonomia dels centres.

El primer perquè des de la proximitat, des de la zona, previsiblement es podrà organitzar molt millor els recursos i sobretot alinear els esforços en models professionals de xarxa. Efectivament cal insistir sovint encara en la necessitat d'una actuació global i integrada de diferents institucions i professionals dels àmbits de les administracions i de les diferents institucions de cada territori.

El segon perquè el procés d'autonomia dels centres els responsabilitza de les seves decisions en tots els àmbits i va lligat a un rendiment de comptes precis dels resultats. Aquesta capacitat de decisió incidirà en els serveis de suport extern ja que implicarà una posta a la pràctica del concepte de or-

ganitzacions que aprenen[5]. Assessorar ha de comportar capacitat (empowerment) per part del qui rep l'assessorament és a dir aprenentatge.

DOS EIXOS PER DEFINIR A CATALUNYA: LA INTERVENCIÓ PSICOPEDAGÒGICA I ELS SERVEIS DE SUPORT DE ZONA

A Catalunya, al meu parer, mai s'ha concretat des de l'administració educativa, un model d'intervenció psicopedagògica definit. S'han anat fent diverses accions, s'han de dotat de recursos a través dels EAP i dels psicopedagogs dels centres però ha faltat per part de l'administració educativa una concepció d'intervenció sistèmica i sistemàtica.

Paradoxalment Catalunya és un referent en les aportacions en literatura especialitzada relacionada amb la psicopedagogia amb professionals tan influents, per citar-ne només alguns, com en César Coll, Isabel Solé, Climent Giné, Julio Aviñoa, Joan Bonals, Joan Serra, Teresa Huguet, Robert Ruiz, Pere Pujolàs, Javier Onrubia, Eulàlia Bassedas, Enric Bolea, Carme Basil... i amb una revista com "Àmbits de psicopedagogia" consolidada pel seu rigor, fruit també d'una reflexió des dels propis EAP. Fins i tot s'han publicat manuals d'actua-

ció que són utilitzats com a referent pels professionals[6].

Per tant, no es tracta que no hi hagi un gruix de pensament i pràctiques reeixides. El que ha faltat ha estat una voluntat explícita, una voluntat política-tècnica per concretar-la en un model coherent i global. El fet que la LOE hagi parlat d'orientació dona una nova oportunitat. Com a contrapunt, com es pot comprovar fàcilment, la LEC obvia, fins i tot en la terminologia, el concepte de la psicopedagogia. No estem davant d'una llei d'educació completa, encara que no podem ignorar l'aportació elements d'avançament organitzatiu del sistema educatiu que prometen.

L'altre aspecte que cal definir ha estat un concepció de serveis educatius adequats a l'autonomia dels centres i a una actuació integrada dels agents de suport. No es tracta de diluir especialitats com de la realització d'un treball en equip coherent des de diverses necessitats i especialitats complementàries. És un model que concreti el treball en xarxa amb d'altres professionals i amb una actuació a l'entorn dels centres, és a dir a la zona.

Pel que fa a l'evolució dels EAP els dos eixos són d'igual importància i caldria fer-los simultàniament, caldrà però que el Departament d'Educació en prioritzi la necessitat. Això és ben possible però cal d'entrada superar un escull de vital importància d'una concepció tècnico-política. En la pràctica encara no tothom ha entès que l'ensenyament forma part d'un conjunt més ampli que és l'educació. Feliçment l'any 2003 es va realitzar el canvi de nom per aprofundir en una pràctica d'educació àmplia. El canvi però, comportava una visió integral de l'alumnat en una idea més pròpia de polítiques integrades de "cicle vital" donat la importància rellevant que escau als aspectes acadèmics, sempre relacionant-los amb aspectes de desenvolupament personal i de l'entorn social. Els conceptes equitat i excel·lència formen part d'aquesta concepció de món.

Sent així, no és congruent que en documents de la conselleria no es considerin "bàsics" alguns recursos per l'orientació i la intervenció psicopedagògica. Són anomenats recursos "addicionals". En conseqüència no ens ha d'estranyar que en moment de dèficit pressupostari important i de regressió absoluta i relativa en la inversió en educació a Catalunya[7], prenent com a referència la ràtio despesa per alumne, s'opti per reduir

aquests recursos. Encara cal convèncer que aquests recursos són "bàsics" en el sentit que no són prescindibles sense afectar l'escolarització de qualitat. Un model ben definit d'intervenció hi ajudarà.

PER LA DEFINICIÓ D'UN MODEL D'ORIENTACIÓ I INTERVENCIÓ PSICOPEDAGÒGICA A CATALUNYA

A Catalunya ja portem més de 25 d'anys del naixement dels Equips d'Assessorament i Orientació Psicopedagògica (EAP) amb un bagatge de suport als centres, a les famílies i a l'alumnat en definitiva notable i reconegut. Per tant a l'inici es planteja la intervenció psicopedagògica com quelcom extern als centres tant per qüestions de pressupost a primària com per qüestions de concepció a secundària on es dibuixa un recel per part de la pròpia administració sobre l'aportació de la psicopedagogia entre el professorat.

Més endavant, a la dècada dels noranta, s'introdueixen els psicopedagogs a la secundària però no específicament per a tasques d'orientació i se'ls dona la responsabilitat de docència directa. L'orientació s'entén com quelcom no especialitzat i que n'hi ha prou en formar el professorat amb quatre cursets per què es pugui exercir en tots els nivells. Amb independència de la tasca lloable dels psicopedagogs dels centres actuen sense un marc d'intervenció global definit.

El debat es centra, a vegades i en reiterades ocasions, en si la intervenció psicopedagògica s'ha de fer des de professionals a l'interior dels centres o si com a contrapunt l'actuació és més efectiva des de l'exterior. Sovint s'assisteix a discussions sobre si amb l'existència dels psicopedagogs a secundària ja no tenen sentit els EAP formats per professionals externs. I no és un fenomen només de Catalunya, a d'altre parts de l'estat espanyol es prenen decisions en el sentit de supressió dels serveis externs.

Aquest debat intern-extern es centra sobre el saber com (know how) i el saber qui (Know who) però només té sentit si prèviament s'ha definit el QUÈ (Know what) i a Catalunya encara està per fer un marc d'intervenció psicopedagògica coherent. És una opinió que he sentit en dos marcs tant diferents com la jornada de formació de l'ACPEAP de l'any 2009[8] formulada per en César Coll com el mateix any en el congrés de Psicologia de l'Educació organitzada pel Col·legi de Psicòlegs per Javier Onrubia i que comparteixo totalment.

Cal superar i deixar enrere per tant reticèn-

cies prèvies de caràcter semifuncionarial i abordar el tema d'una forma rigorosa, aprenent d'altres models i alhora tenint en compte l'enorme aportació que ha generat la pràctica d'intervenció psicopedagògica dels últims 25 anys. El model lògicament ha d'estar relacionat i alineat amb objectius més amplis de sistema educatiu com un model d'inclusió o com aportació a un model comprensiu[9] que mai s'ha aplicat realment a Catalunya excepte en les normes burocràtiques.

En aquest article no definiré el model, però al meu parer de l'experiència compartida i observant els canvis que s'han succeït en d'altres sistemes si que en puc definir algunes reflexions:

- Al meu parer el manteniment i la incorporació en el sistema educatiu de professionals especialistes en psicopedagogia és irrenunciable si volem mantenir l'objectiu d'un sistema d'equitat i excel·lència.
- La formació inicial del professorat té moltíssimes mancances en els coneixements psicopedagògics tant en els mestres com en el professorat de secundària. No estic segur que el màster de secundària que estem estrenant ho cobreixi suficientment. Per tant la funció d'assessorament bàsic previsiblement es mantindrà per molt temps.
- Si l'objectiu educatiu de la política europea és evitar l'abandonament de l'alumnat abans dels 16 anys i que la gran majoria continuï fins els 18 anys en el sistema educatiu, caldrà garantir una acció orientadora professionalitzada.
- Donat que la intervenció psicopedagògica es realitza també en la família i en l'entorn sociocomunitari, cal un treball en xarxa amb d'altres professionals, i cal garantir-ne uns coneixements específics perquè sigui efectiva.
- No cal fer una opció dins o fora dels centres educatius. En alguns dels aspectes esmentats s'ha demostrat efectiu l'actuació externa mentre que d'altres pot ser millor l'interna. Per tant defenso per un sistema mixt tot i assegurant un model d'actuació comú.

Ja s'ha perdut molt temps per no definir aquest model, per tant espero que el més aviat possible el Departament d'Educació

s'ho imposi com a objectiu. Es tracta per tant de gestionar un coneixement[10] que té el sistema en el qual els centres esdevinguin nodes[11] de coneixement. El Departament d'Educació haurà de:

- Establir una direcció adequada que generi i model·li la intervenció psicopedagògica assegurant totes les aportacions.
- Facilitar unes condicions adequades d'infraestructura compartida i facilitar una organització comuna emprenedora i que aprengui.
- Definir un model, unes eines i uns processos compartits.

Esperem que no passi una altra legislatura sencera sense abordar-ho.

L'ORGANITZACIÓ DELS SERVEIS EDUCATIUS DE ZONA I L'ASSESSORAMENT PSICOPEDAGÒGIC

En l'article abans esmentat[12] definia una proposta de serveis educatius de zona en cinc grans línies:

- Serveis educatius de base territorial (zona).
- Equips multiprofessionals amb diversitat de perfils, flexibles i adaptables a cada zona i amb temporalitats ajustades a projectes de zona.
- Equips que actuen donant serveis als centres, famílies, alumnat i a l'entorn sociocomunitari que els especifiquen en una "carta de serveis".
- Planificació, execució i valoració del servei conjuntament amb els centres educatius. (Clúster).
- Reforç a la direcció del servei educatiu.

No entraré en detalls ja que l'article és a l'abast de tothom però faré una reflexió en relació a la intervenció psicopedagògica externa.

Sobre l'assessorament d'expert, el coaching, la pràctica reflexiva i l'aprenentatge entre iguals. Treball en Clúster

Com he expressat en el paràgraf anterior sostinc que no es pot actuar en un centre educatiu sense un model psicopedagògic comú al menys amb els orientadors del centre. També he defensat que desitjaria que aquest model el definís el Departament d'educació en els seus termes generals.

Per tant entenc un treball "en Clúster"[13].

Clúster que vol dir en comú o tancat (claustr) s'ha fet servir en el món empresarial per tal de significar la necessitat que les empreses de serveis incorporin el client en les seves decisions per tal d'ajustar al màxim el servei a les necessitats reals i possibilitats del servei. Fa molt temps que els assessors excel·lents saben de la imprescindible adaptació als centres i la variabilitat del servei que donen en funció de cadascun. És un primer pas, però cal anar més enllà, són els propis centres educatius que han d'intervenir en la planificació (marcant objectius), l'organització (concreció del com) i la valoració del servei que reben.

L'assessorament esdevé coach, és a dir algú que ens ajuda i ens capacita en una qüestió concreta, en la qual a través de l'acció ens entrenem, i aprenem com organització. En una fase inicial, per la formació deficient d'algun professor s'actua gairebé com a mentor, un assessorament formador. En molts processos es tracta d'un mecanisme de pràctica reflexiva[14], on aprenem en comú aportant un coneixement específic i alhora enriquir-nos conjuntament, aprenem conjuntament i construïm nou coneixement.

Lògicament no ens referim a aspectes que requereixen una actuació especialitzada com l'avaluació de diagnòstic de les necessitats d'alumnat amb necessitats educatives especials o d'orientació sinó d'un munt d'actuacions relacionades amb assessorar sobre metodologies, agrupaments o recursos efectius en models inclusius.

Els equips tenen base territorial i actuen integradament però estan formats per equips multiprofessionals. L'especialitat d'orientador en aquest equips s'ha de mantenir

La multiprofessionalitat dels equips es basen en una especialització dels seus membres actuant de una forma integrada aportant diferents coneixements sobre la realitat. El servei educatiu de zona no és especialitzat però té entre els seus professionals els especialistes que calguin. I l'especialització en psicopedagogia per a mi no es prescindible. De fet en els esborranys de regulació dels nous serveis educatius és manté l'especialització per actuar en l'àmbit psicopedagògic.

Sovint s'ha suposat que un equip de zona volia dir que TOTHOM ho podia fer TOT. Res més lluny de l'efectivitat. Entre TOTS i TOTES ho fem TOT. No és exactament el mateix.

Defenso per tant una actuació sistèmica i

global integrada per part dels diversos perfils professionals del servei educatiu de zona, adequats al servei que calgui fer al centre. Per exemple no té sentit que el coneixement que té l'EAP de l'atenció a la diversitat, no es relacioni amb l'actuació en formació o en relació al treball amb les llengües i l'interculturalitat.

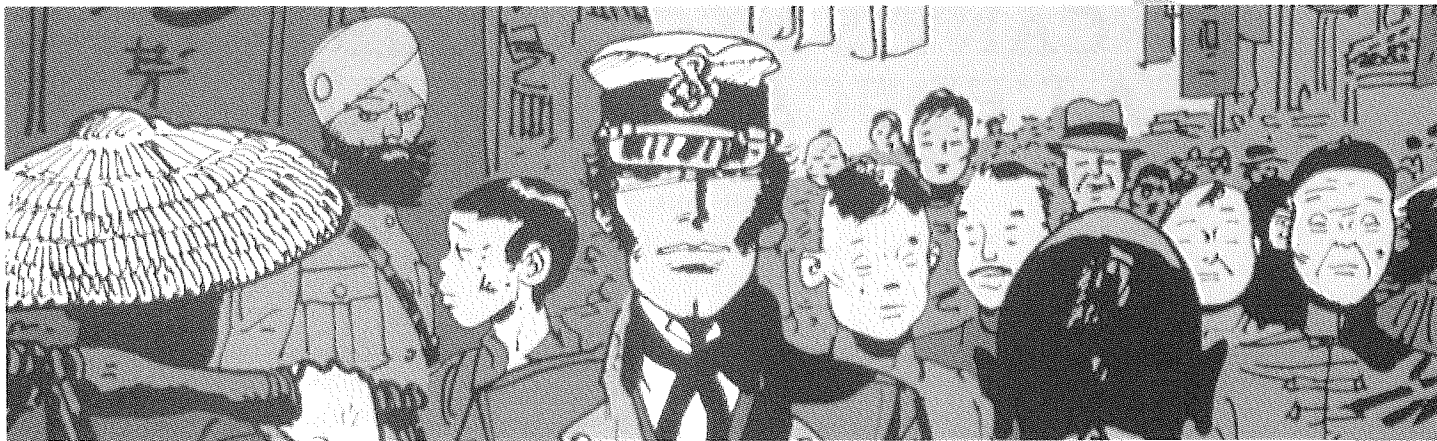
Treball en xarxa, treball de zona

Com hem dit anteriorment l'educació és més que l'ensenyament. Les circumstàncies familiars i de l'entorn social tenen una relació directa amb els resultats educatius i per això cal actuar de forma global amb els nens i les nenes si realment volem un sistema educatiu equitatiu. Es per això que els serveis educatius de zona estan especialment indicats per establir unes relacions actives amb d'altres professionals d'altres departaments com salut, acció social i ciutadania, justícia, o dels serveis socials dels ajuntaments o institucions privades. Des del punt de vista que són externs i també per la seva especialització.

Les directives europees consignen la necessitat de les polítiques del cicle vital (life cycle) és a dir una actuació conjunta de les diferents institucions públiques i privades per tal de donar una resposta global a les necessitats dels ciutadans d'una determinada edat. A Catalunya encara queda camí a fer i no només entre administracions diferents. Les pròpies administracions de la Generalitat per exemple entre els diversos departaments han d'alinejar les seves actuacions. I encara més, en el propi Departament d'Educació ens queda un bon camí per fer.

Els EAP estan molt ben situats en aquest sentit. L'experiència de treball en xarxa és comuna en la seva intervenció. Els contactes amb els CSMIJ, amb els EAIA i amb els serveis socials dels ajuntaments són totalment habituals. Encara més, l'interior dels EAP ja és un equip multiprofessional. Primerament perquè es van unir pedagogs i psicòlegs, posteriorment el reconeixement d'una especialitat híbrida el psicopedagog, i la incorporació dels treballadors socials així com els fisioterapeutes per donar una atenció directa a l'alumnat. De manera que l'horitzó que es dibuixa en els serveis educatius de zona només significa una visió més àmplia de conjunt de l'actuació de professionals externs en cada centre educatiu per guanyar en efectivitat.

L'optimització dels recursos, obligada actualment i en un futur immediat per la profunditat de la crisi econòmica, és quelcom

més que “estalvi” conjuntural. La simplicitat i l'ús adequat dels recursos és un valor ètic que ens cal conscienciar i no solament perquè hi ha escassetat. En aquest sentit les reflexions del professional de l'EAP Julio Aviñoa relacionan l'optimització de recursos amb la inclusió són d'una lucidesa poc habitual[15]. Cal sentit econòmic general entenent que el temps dels professionals i el temps dels centres, famílies i alumnes que atenem és molt important, perquè precisament el temps és l'única cosa que no podem acumular.

Carta de serveis. La millora constant

Per aquest treball en xarxa el terme “Carta de Serveis” només és un enfoc, una mirada diferent, una mirada des d'un altre angle. Efectivament en els plans de treball habituals dels serveis educatius estan organitzats des del punt de vista dels professionals i no tant des de la mirada de qui rep el servei. S'exposen a partir de les funcions i no tant del servei precís que rep el centre, la família o l'alumne. En aquest sentit es fa difícil valorar l'efectivitat del servei donat, així com els resultats a mig termini de l'acció. I si no som capaços de relacionar la nostra activitat amb resultats no tindrem elements de feedback necessaris per la millora constant.

La carta de serveis aporta varis elements necessaris:

a) Primerament cal “acotar” les expectatives del servei als recursos disponibles. Tant per aquells que reben el servei com pel propi professional. Tot bon professional sap que caldrà en alguns moments aportar alguna cosa més que “allò que toca”. Però prefereixo que sigui en qualitat de l'actuació més que en quantitat. Sinó és així l'única cosa que aconseguim és estressar el professional i fer-lo molt menys efectiu. Les funcions dels EAP ens permeten fer moltes coses però les possibilitats estan acotades pels recursos disponibles.

- b) També és important que qui rep el servei tingui clar quin és el nostre compromís. Quin valor l'aportarem i quina dedicació.
- c) Finalment un bon servei s'ha de relacionar amb els resultats, i ha de ser sempre millorable segons la reflexió fruit de la valoració que constantment fem de la nostra pràctica. I és una autovaloració i alhora una heteroavaluació de qui rep el nostre servei, fonamentalment els centres educatius com institució.

CONCLUSIÓ

El canvi forma part de la naturalesa de les organitzacions que actuen com a sistemes oberts. Les pròpies organitzacions han de generar mecanismes de canvis o la pròpia realitat els obligarà a canviar[16]. Els canvis no és fan només perquè les coses no funcionin o estiguin en una crisi important. Hem d'establir mecanismes de canvi en totes les institucions per agilitzar les adaptacions i hem de construir institucions i serveis més flexibles. El procés d'adequació d'uns serveis pensats a l'inici dels noranta als canvis socials que han esdevingut els últims vint anys caldria agilitzar-se.

Certament cal aprofitar moltes de les bones pràctiques i l'aprenentatge que com a serveis educatius o EAP hem fet i alhora cal afegir propostes de canvi. Jo n'he dibuixat en aquest article unes línies generals que necessiten moltes concrecions i precisions. Espero que pugui generar debat i noves propostes o contrapropostes.

En tot cas però, vull finalment insistir en què la nova regulació dels serveis educatius han d'anar paral·lel en el procés en una definició més efectiva del model d'intervenció psicopedagògica que inclou l'EAP els suports externs, com els orientadors des de l'interior dels centres.

Notes:

- [1] Encara que en l'actualitat tinc l'encàrrec de Cap de Serveis de Coordinació de Serveis Educatius, en aquest article expresso les meves opinions personals des d'una vessant tècnica, que no han de coincidir forçosament en tots els seus punts amb la política educativa del Departament d'Educació.
- [2] VIÑAS I CIRERA, J “Horizonte de los servicios educativos en Catalunya” a la Revista OGE Organización y Gestión Educativa: numero 2 marzo y abril 2010. Número LXXXII-Año XVIII
- [3] CARDÚS I ROS, S. (2000) *El desconcert de l'educació*. Barcelona: La Campana
- [4] BAUMAN, Z. (2004) – La modernidad líquida. FCE
- [5] SENGE, P i altres (1994) – The fifth discipline Fieldbook – New York: A currency book (traducció al castellà a Grànica.
- [6] BONALS, J I SÁNCHEZ, M (2006) – *Manual de asesoramiento psicopedagógico* – Barcelona: Graó
- [7] FERRER, F (director) (2009) – *L'estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2008* – Fundació Bofill. Barcelona: Mediterrània
- [8] CÉSAR COLL- Jornada de formació de l'ACPE-AP - 2009
- [9] Enguany la Fundació Bofill ha realitzat un seminari sobre comprensivitat amb participació d'un grup nombrós de professors i s'ha constatat que el model educatiu només és nominalment comprensiu. Esperem les conclusions que poden ser una bona aportació
- [10] CAMPO, A (2009) “*Gestión del conocimiento y redes de aprendizaje*” Organización y gestión Educativa, n 3 Madrid FEAE-Wolters kluwer.
- [11] GORDO, G (2010) *Els centres educatius centres o nodes*- Barcelona: Graó
- [12] JESÚS VIÑAS I CIRERA article esmentat
- [13] PONTI, F; FERRAS, X. (2006)– *Passió per innovar. De la idea al resultat*. Barcelona: Grànica
- [14] PERRENOUD, P (2004)– *Desarrollar la práctica reflexiva en el oficio de enseñar*. Barcelona: graó
- [15] AVIÑO A, J. (2009) “L'optimització d'estructures i recursos del sistema com a eix de millora del model d'escola inclusiva” Revista Àmbits de Psicopedagogia. Barcelona: ACPEAP
- [16] KOTTER, J. (2007) *Nuestro Iceberg se derrite: cómo cambiar y tener éxito en condiciones adversas*. Barcelona: Grànica